

ביאורים

מהתבוננות בכלל על אורות התשובה ניתן לראות שהרב קוק אינו משאיר את רעיון התשובה כרעיון ערטילאי. הרב קוק מתאר תהליכים נפשיים, רוחניים ומעשיים שאדם יכול או נדרש לעבור כחלק מעבודת התשובה. תופעה נוספת שנפוצה הוא לציין מיני אנשים מיוחדים ששייכים לעולם התשובה. הרב קוק מביא אל הפסקאות צדיקי אמת, בעלי גבורה, יחידי סגולה ועוד, ששייכים אל רעיון התשובה. נדמה שמגמת העניין היא בניית עולם דימויים בכלל ובפרט ביחס לתשובה. הכול מודים שיש ערך מסוים בסיפורי צדיקים לילדים, הדבר נוטע בקרבם מחשבות קדושות ושאפיות פנימיות להידמות לצדיקים אלה. אך כשגדלים אין די בסיפור היסטורי בלבד, אלא יש צורך ביותר מזה. הרב קוק רוצה שנתחנך לתשובה. נלמד את הפסקאות ונדע שאנשים גדולים - העיסוק שלהם בתשובה הוא תמידי. רעיון התשובה מהווה תרגום של מהלך חייהם. ממשיכותו של רעיון התשובה מתבררת, והוא אינו נשאר בגדר הגדרות עלומות בלבד, אלא יש דמות לחיקוי. כך חיים חיי תשובה. הרב קוק מעיד על עצמו שרעיון התשובה תמיד מעסיק אותו. מתוך מהלך חייו של הרב קוק אנו יודעים שמצד אחד הוא הגיע לעולמות עליונים ומצד אחר הוא פעל גדולות ונצורות בעולם הזה. הרב קוק רוצה שנתחנך שגדולי ישראל הם אלה שעוסקים ברעיון התשובה, וכמובן שהתשובה היא לא לעצמם בלבד, אלא למען הכלל, כי זוהי מהותה של התשובה. הגבורה הישראלית, הגבורה האמיתית, קשורה בקשר אמיץ אל התשובה. בניית עולם דימויים של גיבורים אמיתיים ושל צדיקים אמיתיים ביחד עם הכרה מפורטת, ככל האפשר, של מהות הדברים - מקרבת אותנו לשאיפות נכונות ובריאות, למקום שאמנם הוא רחוק אבל "כי קרוב אליך הדבר מאוד".

הרחבות

לחיות נכון

הוא מרומם עמו את העולם ואת החיים. הרב קוק מסביר שלמרות שתפקידה של התשובה הוא לנתק את האדם מאורח החיים הגרוע שלו, היא אינה מנתקת את האדם מן החיים, אלא להפך - מרוממת אותו למצב בו יחיה את החיים באופן נכון ועליון. הרב קוק מציין את כוח הרצון שמתהפך לטובה, ואת נטיות הנפש שמזדככות. לדוגמה, מידת הכעס יכולה להיהפך על ידי תשובה להתלהבות בעבודת ה' [הקדמה לספר 'חובת התלמידים']. הרב יעקב פילבר בספרו "ביאורים ומקורות לאורות התשובה" מציין שיש כאן הסבר נוסף למאמר חז"ל "זדונות נעשות כזכויות": "שהרי אותן כוחות ששימשו את מעשה הזדון - החטא, ישמשו כעת לזכויות - עשיית הטוב.

איזהו גיבור

ימצא בה את מקור הגבורה. מקור לדברי הרב קוק ניתן למצוא במשנה במסכת אבות [ד, א]: "איזהו גיבור הכובש את יצרו שנאמר [משלי טז, לב] טוב ארך אפים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר". מדברי המשנה אנו למדים שלפעמים התנהגות שעלולה להתפרש, כלפי חוץ, כחולשה, מבטאת בעצם גבורה פנימית עילאית.

יחידי הסגולה

יחידי הסגולה המקוים לאור ה', סובלים מחטאת הצבור כלו. "ניתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך" [סנהדרין יא, א]. עוד מצינו במסכת בבא בתרא [קלד, ב]: "שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלושים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו, שלושים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינוניים". וכתב שם הרשב"ם בד"ה ראויים שתשרה: "אלא שעוון הדור גורם ואין הדור ראוי לכך".

שאלות לדין

- איך יתכן שאותו רצון של חטא, הוא בעצמו יהפך לרצון טוב?
- מהי גבורה? מדוע היא קשורה באופן ישיר לתשובה?

לעילוי נשמת יעקב ברוך בן מאיר ז"ל

פרק יב

השפעת התשובה על מהלכי הרוח החיים והמעשה בכלל

א. התשובה מרימה את האדם למעלה מפל השפלות הנמצאות בעולם, ועם זה איננו השב מרומם את העולם נעשה דר אל העולם, אלא הוא מרומם עמו את העולם ואת החיים. אותן הנטיות של החטא הן מזדככות בו. הרצון העז, הפורץ כל גבול, שגורם לחטא, הוא בעצמו נעשה כח חי ופועל גדולות ונשגבות לטובה ולברכה. ונגלה של חיים ממוקד הקדש העליון חופפת תמיד על התשובה ועל כל נושאי דגלה, שהם הם הסלת של כל החיים, הקוראים לתקונם, להסרת מכשולים ולשיבה אל טבע הטוב והאשר האמתי, אל העליוניות הנשגבה החפשית באמת, הראויה לאדם העולה למעלה על פי מקורו הרוחני ויסודו בצלם אלהים.

ב. כל מה שיעמיק האדם יותר במוהותה של התשובה ימצא בה את מקור הגבורה, ואת התכן היותר יסודי לחיים המעשיים והאידיאליים.

ג. התשובה - כפי נחוצה ונכבדה היא להאיר את אפק החיים כלם. הצנורות הרוחניים נסתמים מפני חטאת האדם. הצמאון האלהי, וכליו כלם, שהם הארות המוסר המעשי והתכונני במוהות הנפש, מפפרו הוא, מתחיל לפרכס ולהתנוגעע תנועת חיים וחוזר ונפול, מפני שהעבטיט של זהמת הפשעים מכביד עליו. ולא רק חטאת האדם היחיד פי אם ביותר חטאת הצבור. יחידי הסגולה המקוים לאור ד', סובלים מחטאת הצבור כלו. אהבתם אל הפלל עזיזה היא לאין חקר. עצמות הטוב שבנשמתם עורגת דוקא אל הטוב הפללי, והפלל - פשה נמשכים אליו, הרי הוא עלול לטמא אותם במגעו מפני החטאים הנדבקים בו. אמןם צדיקי אמת סובלים הם ברצון את כל הסתומים, כל היסורים החמורים והרוחניים, ובלבד שביאו למטרותם להשפיל ולהטיב, להרבות טוב ואור קדש, לפלס נתיב סלול לאור ד' ונעמו, שיפנס ישר בכל לב ורוח, למען יתענגו הפל על טוב ד', למען ישמח ד' במעשיו.

הנטיית של החטא - הכוחות שגרמו לחטא. נדלה של חיים - התגברות של חיים. שהם הם - התשובה ונושאייה (בעלי תשובה). הסלת - החלק המובחר. ימצא בה את מקור הגבורה - ישאב כוח והתגברות מן התשובה. לחיים המעשיים והאידיאליים - לחיי היום-יום המעשיים, ולמגמות ולשאפיות. אפק החיים - כל תחומי החיים לעומקם. הצמאון האלהי - הכיסופים לדבקות בה. הארות המוסר וכו' - גלויי המוסר שבאדם הם ביטוי לצימאון לה. והתכונני - של תכונת הנפש והאופי הפנימי [הערת הרב צבי יהודה קוק]. מפפרו - הצימאון. העבטיט - עב של טיט (פי על חקוק ב ה) [הערת הרב צבי יהודה קוק]. עזיזה - עזה ביותר [הערת הרב צבי יהודה קוק]. לטמא אותם במגעו - לפגום במדרגתם הרוחנית כשהם מחוברים לכלל.

ביאורים

במקום אחר מבאר הרב קוק שהאהבה האמיתית היחידה, ראויה רק לה'. זאת מאחר שמשמעות האהבה הוא רצון להדבקות ולהזדהות. וראוי לרצות להדבק בדבר השלם ולא בחסר, וכמובן שהשלם היחיד הוא ה'. לאחר שמבינים זאת, אנו מבינים שהמציאות כולה היא הבריאה של ה' והגילוי שלו, ואז מתמלאים באהבה אליה. כמו כן, הרב קוק מבאר במספר מקומות שהתשובה היא מהלך אדיר של המציאות כולה. כמובן שביסודו של הסבר זה מונחת ההבנה שכל העולם ראוי לפעול בהרמוניה אחת שלמה, כי הרי מקור ההרמוניה הוא בקב"ה ואילו היא שואפת לשוב. באופן טבעי אדם קולט בקרבו את מהותה של ההרמוניה הזו, ושואף למצוא בה את מקומו. המודל הבסיסי לכך הוא עולם הטבע, על אף שהאדם בשונה מהטבע עושה את הבחירות שלו מתוך מודעות. העולם עדיין לא הגיע למקום שבו ישנה הרמוניה, משום שעדיין יש תחרות, חיכוכים ומלחמות, ובחירותיהם של בני אדם עדיין אינן מושלמות. לא לחנם אמר רבי עקיבא ש"ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה". הסכנה בדימוי לעולם הטבע היא ששאפותיו של האדם יסתכמו בחומריות. חומריות אצל האדם יכולה להביאו לדרגה נמוכה יותר מבהמה. לעומת זאת, התשובה מעלה את האדם למקום שלא יסתור את החומריות, אלא יציב אותה ברמתו של האדם בהרמוניה המושלמת השואפת כלפי השמים. אדם שחוטא נמצא במצב של ריחוק מההרמוניה גם מבחינה מעשית וגם מבחינה תודעתית. הוא נמצא בעולם של פירוד. התיקון צריך להיות תודעתי - שכלי, רגשי וגם מעשי. מבחינה תודעתית יש להחזיר את האהבה לכול, ומבחינה מעשית יש להבין שאם הרעיון הגדול הזה לא יתגלה בפועל, בפרטי מעשים קטנים על-פי הדרכת התורה, אזי אין לו שום ערך. המעשה הקטן הוא קצה החוט, מהגילוי השלם של כל השרשרת הגדולה של גילוי ה' במציאות ועד הבחירה לעשות את ציווי ה' של אותו אדם ברגע אחד בלבד.

הרחבות

• הפיכת הרע לטוב

הרע מצטרף אל הטוב לתבולו... ובזה נעשים הַדְּוֹנוֹת לְזִכִּיּוֹת מַמְשׁ. הגמרא אומרת שהתורה משמשת תבלין ליצר הרע: "כך הקב"ה אמר להם לישראל - בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו" [קידושין ל:]. כמה מגדולי ישראל העירו, שבדברי הגמרא הללו לא נאמר שהתורה היא דרך לנצח את יצר הרע - אלא 'תבלין' ליצר הרע, כלומר דרך הדבקות בתורה יוכל האדם להפוך את מרירותו של יצר הרע ולהשתמש בה לדברים טובים ולקדושה. וכפי שביאר רבי צדוק הכהן מלובלין את עניין התשובה מאהבה: "ואהבה הוא שמהפך המר שהוא היצר והחשק שבאדם למתוק שמושכו לבית המדרש ולדברי תורה שבוה היצר רע - טוב מאוד... וזהו התורה תבלין ליצר לתבולו להיות טוב" [צדקת הצדיק אות רמב].

בדרך הפשט ניתן להסביר כמו שהסביר הרב אליהו דסלר, שאמנם התיקון השלם של העברה ניכר רק בעולם הבא, ומבחינת האדם - בעולם הזה - רגע העברה נותר רע כפי שהיה. אך אם עשה תשובה אחר כך, העברה נעשית כלי לתשובה, כי היא זו שגרמה בסופו של דבר להתעלות של האדם [מכתב מאליהו, ח"ד עמ' 83].

שאלות לדין

- א. מה הקשר בין חטא לשנאת הבריאה?
- ב. איך נדע להשתמש ברע, כתבלין הנועד לרומם את הטוב?

**לעילוי נשמת אביטל יהודית בת הרב אייל ואיריס לבית חיון
לעילוי נשמת שרה אסתר בת יוסף מרדכי הי"ד**

ד. כל חטא, אפלו הקל שבחטאים, מטביע בקרב האדם שנאה לאיזו בריאה, ועל ידי החטא והשנאה התשובה חוזרת האהבה להאיר.

ה. בפשעה שהאדם חוטא הוא בעלמא דפרודא, ואז כל פרט ופרט עומד בפני עצמו, והרע הוא רע בפני עצמו, ויש לו ערך רע ומזיק. וכשהוא שב מאהבה מיד מתנוצץ עליו אור ההנהיגה של עלמא דפרודא, שהכל מתארגן בו לחטיבה אחת, ובקשור הכללי אין שום רע כלל, כי הרע מצטרף אל הטוב לתבולו ולהרים עוד יותר את יקרת ערכו. ובזה נעשים הַדְּוֹנוֹת לְזִכִּיּוֹת מַמְשׁ.

ו. אין לשער את הנחיצות של התשובה המעשית, בתקון המעשים על פי התורה והישור הגמור, לענין כל המעלות העליונות של עלית הנשמה של הכלל והפרט. התמצית המעשית חובקת היא בנקודתה האחת היותר קטנה המוני המונים של אידאליים והגיונות רחבים, המכשירים אותה בעולם ובחיים. וכשהיא נפגמת נטל החסן של כל האידאליים הרחבים במלא עולם, שהם מיחשים לה אותו היחש של המרחב האתרי בעל מיליונים קביקים, המתלחצים באטום גשמי אחד לחוללו בצורתו הגבישית.

ו*. כל החקמות וההשגות שבעולם אינן מפקיעות את חובת התשובה המעשית, בממש ופעל, אלא שמאירות לפניה את הדרך. כל הגדלות שבעולם אינה מזיזה כל-דהו מתבעות הקטנות, כמו שאין שום גדלה שבעולם פוטרת ומפקיעה שום תפקיד גופני, גם השפל שבשפלים. אלא שהגדלות מדריכה את האדם, בהיותו מקבל אותה בטהרתה, אף להתנהג בכל הענינים שבתקנות, באופן שגם הם יתעלו ויהיו ענינים גדולים.

שנאה לאיזו בריאה - גורם פגיעה ופירוד בין האדם למציאות, ופירוד יוצר שנאה. בעלמא דפרודא - עולם הפירוד. כל פרט ופרט עומד בפני עצמו וכו' - המבט שגרם לחטא הוא מבט התופס את העולם כנתון במאבק והתגוששות בין הטוב לרע. שב - עושה תשובה. אור ההנהיגה של עלמא דפרודא - הכוח האלוהי האחדותי שביסוד הבריאה. אין שום רע כלל - לאחר התשובה, הרע שנעשה מסייע לטוב. הרע מצטרף וכו' - למשל: כתוצאה מהחטא מתגברת באדם הסלידה מהרע וההערכה לטוב. לתבולו - תבלין לטוב. הנחיצות וכו' - הנחיצות של התשובה המעשית לעלית הנשמה למעלות העליונות. התמצית המעשית חובקת... המונים של אידאליים - כל פרט מעשי של התורה ושל היושר המוסרי כולל בתוכו תמצית של המוני אידיאליים [הערת הרב צבי יהודה קוק]. המכשירים אותה - האידיאליים יוצאים לפועל בעולם בנקודה המעשית. וכשהיא נפגמת - קיום המצווה המעשית. שהם מיחשים לה אותו היחש של המרחב האתרי וכו' - היחס בין המעשה לאידיאליים הוא כיחס שבין האטום לחלקיקים המזעריים, ששוררים ביניהם לחצים וכוחות פיזיים שונים, והם מרכיבים את האטום. המרחב האתרי - חומר האוויר. קביקים - מידת כמות מסוימת. כל דהו - כלשהו, אפילו מעט. שום גדלה שבעולם - תפקיד מכובד.

ביאורים

פעמים רבות מוצא האדם את נפשו במצוקה, וכשהוא מתבונן לעומק הוא מגלה שמצוקה זו נובעת מפגמים שבו. מדוע גורם לו הדבר לצער ולאי נוחות?

במרכזה של כל מציאות, מצוי ה'טוב'. בני אדם, שהם חלק מהמציאות הזו, צריכים להיות מותאמים לטוב הזה ולהתחבר אליו. דרך התורה, יכול האדם לקדש את עצמו ולהתחבר, לפי טבעו הטוב, לטוב המצוי במציאות. (אפשר לומר שבמרכז המציאות קיים 'רצון טוב', אולם יש לרצון זה השפעה מחייבת רק על צדדים מסויימים באדם שבהם רצון זה קיים בפועל, ואילו בחלק האחר, ישנה בחירה חופשית לאדם האם להיות מותאם לאותו רצון או לא)

לכן, כאשר קיים חוסר התאמה עם הטוב הזה, האדם מרגיש לעתים בנפשו צער גדול מאוד, שהרי הוא אינו יכול להתחבר לאותה השלמות. במצב זה, צריך האדם להתחרט ולשוב בשמחה למקור חייו, למקום שבו הטוב המוחלט, וכך יחבר בין הרצון הטוב הקיים במרכזה של המציאות, לבין הרצון ה'בחירי' שלו.

אולם כל אדם ששב למקום מסוים, ערכה של שיבה זו שייך לעתיד בלבד, ואינו מתקשר לעברו של האדם שנתר לכאורה מלכולך. אולם כיוון שהתשובה מצויה ביסוד היסודות, עד שהיא חלק מיצירת העולם והיא קיימת עוד טרם קיום העולם - האדם מקדש ומעלה את רצונו, והוא זוכה לקשר הכול, לתקן ולרומם את המעידות שהיו. ניתן לומר שכיוון שהתשובה אינה רק כלי שקיים בעולם, אלא היא חלק מהיסודות שיצרו את העולם, יש בה כח ליצור מציאות, 'לעצב' מחדש את המציאות הקיימת, ואת החטא שכבר נעשה.

הרחבות

• התשובה קדמה לעולם

מקור הדברים לכך נמצא בגמרא [פסחים נד, א] שמונה שבעה דברים שקדמו לעולם ואחד מהם הוא התשובה. הגמרא הביאה מקור לכך מפסוקים בתהילים [צ, ב-ג]: "בטרם הרים יולדו... תשוב אנוש עד דכא ותאמר שוב בני אדם".

• הרצון להיות שייך

התשובה העליונה באה מִדְּחִיפָה פְּנִימִית. תיאור חי של הדחיפה הפנימית ראינו לעיל [פרק ב]: "...והאל באמת הכל הוא טוב וישר, ואיך אפשר להיות קרוע מן הכל, פרוץ משונה, מופרד כאבק דק שכלא נחשב".

• השפעת התורה על הגויים

ועל ידי התורה מתגלה היא באור קדשה, לכל קבוץ לפי ערכו. "מנין שאפילו עובד כוכבים (כלומר גוי) ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול? תלמוד לומר: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" [ויקרא יח, ה] 'כהנים לויים וישראלים' לא נאמר אלא 'האדם' [עבודה זרה ג, א]. מדברי הגמרא אנו למדים שיש לתורה השפעה חיובית גם על גויים. הרב קוק מוסיף שהקשר של הגויים לתורה הוא לפי מה שמתאים להם. ואכן כך פירשו התוספות [שם ד"ה 'שאפילו'] את דברי הגמרא, שמדובר בגוי שעוסק בתורת שבע מצוות בני נח, שזה מה שמתאים לגויים.

שאלות לדין

- איך יתכן שהתשובה קדמה לעולם, והרי לא הייתה אז מציאות של חטא?
- מהו היחס בין בחירה חופשית, לדחיפות רוחניות חיצוניות שהאדם מקבל מלמעלה?

להצלחת רחל בת אהרון

ז. התשובה קדמה לעולם°, המוסר מקיף את הכל. הערך העליון המחלט מתפּלש הוא בכל ענפי ענפים°. הפעשה המסתעף°, שאינו מכון לשרשו, חוזר למקורו בעלוי הרצון°.

ח. התשובה העליונה באה מִדְּחִיפָה פְּנִימִית°, היוצאת מִדְּחִיפָה חִיצוֹנִית° עליונה. כל העולם פלו, החמרי והרוחני°, משג הוא בצורתו האחדותית°. המוסר, הישר והטוב, הוא המרכז הרצוני של היש°. המרכז הזה בפרטיות החיים מוכרח להתאים עם כל המקיף°, עם כל ההנהיג, בין בתכונותו הפנימית, בין בגלגוליו החיצונים. על ידי הפנה פנימית במעמקי הלב מהישר והטוב° נודע חלק רשום° מהמוסר, המופע בכל ההנהיג, בצורה אידאולית ממשית חיה במציאות. ועל ידי התורה מתגלה היא באור קדשה, לכל קבוץ לפי ערכו°, ולישראל בצורתו המסיימה מאד, ההתאמה המוסרית בכל התגליותיה°. והאישיות, המוצאה בארחות חיה ותכונות רוחה פגמים ואי-הרמוניה לגבי הכל המחלט°, הפנימי והמגלה, היא מצטערת צער אין גבול ומשתדלת לשוב למקור החיים והישות. מתחרטת היא על תעיותיה, ושבה בלב נהם ובשמתחת הצלה. "תעיתי פשה אבד בקש עבדה, פי מצותיה לא שכתתי".

התשובה מחזירה למקור

המוסר מופיע בכל ההנהיג

התשובה קדמה לעולם - התשובה משמשת כיסוד לעולם ומגמתו. **הערך העליון המחלט וכו'** - התשובה היא מיסודות העולם, והשפעתה חודרת בכל הבריאה. **המסתעף** - המתפשט למרחק בסטייה מן השורש [הערת הרב צבי יהודה קוק]. **בעלוי הרצון** - התיקון יתרחש כאשר יתוקן הרצון שגרם לחטא. **דחיפה פנימית** - התעוררות שבה מעומק הנפש. **היוצאת מִדְּחִיפָה חיצונית** - מקורה מדחיפה שמחוץ לנפש. **כל העולם וכו'** - מתפיסה אחדותית זו נובעת התשובה. **בצורתו האחדותית** - כמערכת אחת בעלת כיוון ומגמה. **המרכז הרצוני של היש** - הרצון הוא המניע את כל המציאות. **מכרח להתאים עם כל המקיף** - אדם שתפישתו אחדותית, מרגיש הכרח להתאים עצמו לאותה אחדות ששוררת במציאות. **על ידי וכו'** - בדרכים אלו האדם יכול לדעת את חוקי המוסר ולהתנהג על פיהם. **חלק רשום** - חלק ניכר. **לכל קבוץ** - לכל אומה או קבוצת אנשים. **התגליותיה** - ביטוייה, דרך ההתנהגות המוסרית. **לגבי הכל המחלט** - ביחס למציאות כולה בכל רבדיה.

ביאורים

פעמים רבות, בני האדם בעולם הזה, מוצאים עצמם עסוקים בחטאים ובמעידות גדולות. דבר זה עומד לכאורה בסתירה לשלמות הבריאה האלוהית, שבה הכול מושלם ואין עניין של נגיעה בחטא ובחיסרון כלל.

הרב קוק מבאר שבאמת המציאות בכללותה היא מושלמת, ומה שדבק בשלמות זו הוא רק מעשיו הטובים של האדם. נשמתו של האדם טהורה, נקייה, שואפת שאיפה עצומה תמיד אל אותה השלמות, ודורשת מהאדם להיות חלק ממנה, חלק מאותו אור אינסופי. למרות שכל אדם הוא אדם פרטי, שנשמתו בעצמה טמון חלק מהכלל כולו, חלק מהמכנה המשותף הטהור והאלוהי שיש לכל עם ישראל. לכן, האדם צריך להקשיב לקולה של נשמתו, להבין שכל עיסוק שלילי אינו מתאים לטבע נשמתו ולא למציאות כולה, ועליו לדבוק דווקא בטוב הגנוז בה.

אולם, בכל זאת האדם מצוי בעולם הזה, במציאות גשמית שבה הרגשת החוץ של האדם קיימת דווקא ככל שהוא מצליח בדברים גשמיים ומוחשיים, ואילו כאשר הוא עוזב את כוחותיו הגשמיים ומשקיע את עיקר כוחו רק בענייני הרוח, מגיעה אליו הרגשת חולשה ורפיון. בשל כך חשוב להקפיד שהתשובה והדביקות בקודש תהיה מתוך התעלות ולא מתוך נטישה של הכוח הגשמי הקיים באדם. שהרי בסופו של דבר המקור של המציאות כולה, כולל הגשמית, הוא מהכוח הרוחני. ולכן על האדם להעלות את הכול כלפי מעלה, לקשר את כל חייו אל הקודש, וכך תתרומם כל המציאות, והאדם לא ירגיש חלישות כוח, אלא יוכל בשמחה ובחוזק להתעלות מעלה מעלה.

הרחבות

• ימים מלאי תוכן

והננו עולים ובאים בימים. "ואברהם זקן בא בימים" [בראשית כד, א]. "אברהם בא עם כל ימיו, כיוון שאף יום אחד מחייו לא הלך לאיבוד. בכל יום ויום עשה ופעל משהו, עד שבאו כולם בחשבון". [מובא במעינה של תורה שם ע"פ זוהר ויחי, רכד, א]. [להרחבה עיין ביצו וזירוז' לאדמו"ר מפסיצנא בעל חובת התלמידים אות ב].

• להכיל מורכבות

בעליצות דרור ובחירת קדש קדשים. רגשות אלו, עליצות וחרדה, נראים כסותרים זה את זה. הרב קוק מלמד אותנו שאנחנו מסוגלים להכיל את המורכבות הזאת. יש לנו עולם רגשות עשיר, ואנחנו יכולים להשתמש בו בזמן רגשות שונים, בהתאם למציאות המורכבת שאנו חווים. מצב זה בו אנו משלבים רגשות שונים הוא שלם יותר; העליצות לא גורמת להתנהגות שאינה ראויה, מכיוון שאנו חשים גם חרדה, והחרדה לא גורמת חולשה ושיתוק מכיוון שאנו חשים גם עליצות. רעיון זה ניתן ללמוד גם מדברי הגמרא: "עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה" [תהילים ב, יא]. מאי 'וגילו ברעדה'?... במקום גילה שם תהא רעדה". [ברכות ל, ב].

שאלות לדין

- מקור המוסר ושוורו הינו אנושי או אלוהי רחני?
- מניין לרב קוק ש'בכלל' אין חטאים? מהי משמעותה של קביעה זו?

עלייה בתשובה עם הענפים המעשיים

ח*. התשובה ביסודה היא תנועה לשוב אל המקוריות, אל מקור החיים וההנהיגה העליונה בשלמותם, באין גבולים ומצרים, במקומה היותר אצילית וברוכה מזוהר העליון הפשוט והמבהיק. אמןם השטף של החיים הוא מוריד אותנו להענפים המתפשטים, שכל מה שהם הולכים ומתרחקים וכל מה שהם קונים יותר תפיסה במעשה, במפעל ובהתגשמות, הם יותר קרובים לאמץ את מהותנו המגבילה, והננו חושבים את עצמנו על ידם לבעלי חזק ואיתנות. ובשלב כך הרי אנו מרגישים את עצמנו רפים וכושלים באותה המידה שתוף אותנו הרצון לשוב להמקור הראשי, המתעלה מכל התפשטות ענפיו. ומפני הכשלון הזה של הכח גם השאיפה הרוחנית מתחלשת. ובשלב כך הרינו צריכים להיות בכל זמן שאנו עולים בדרגת התשובה, אחוזים יפה גם בהענפים המעשיים, ושיחם ושיגם, הגיונותיהם ושיאיותיהם, ולהעלות אותם יחד עם עלית מהותנו למרום האצילות והתנשאות הדרגות המקוריות. כי סוף-סוף הרי פמה שהחיים התפשטו הרי הם פלם מפכים מאור המקורי, יחד עם מהותנו הנשמית צריכים גם לשוב אל הרום העליון, ואז לעולם לא נעלה בחסר-רכוש, ולא נפשל בהחלשת פח, כי לא ערפנו נעלה למרומים, כי עמנו אהזת לבושנו רבי הגונים ועשירי הצבעים, אשר רכשנו לנו מהתפשטותם של החיים פלם, והננו עולים ובאים בימים, עם כל תולדות המפעל, המעשה והחיים אשר עמם.

ט. המוסר בקולו האלהי, בא לתוף הנשמה מחיי כל עולמים פלם. ההנהיגה היא בכללותה בלא שום חטא, החטא הוא מצוי רק בערה הפרטים, אצל הפלם הפלם מתאים להרמוניה נצחית, והמעשים שההרמוניה הנצחית מתגלה על ידם, הם הנם המעשים הטהורים, המשללים מכל חטא, עוון ופשע. וחיים פאלה, שמעשים פאלה מהם מפכים - זה הוא הדבר שהנשמה דורשת, והיא משיגה אותם באור מקור חיי כל החיים, אור מקור יפעת אור אין סוף, שהיא אליו כל כך שקוקה, קשורה ועורגת באין קץ ותכלית, בתשובה עלאה, בחפש עליון, בעליצות דרור ובחירת קדש קדשים, מלאה חכמת עולמי עולמים.

הענפים המתפשטים - ביטוי החיים במציאות, למשל: מעשים, מחשבות, מילים. קונים יותר תפיסה במעשה - יוצאים לפועל ובונים את המציאות. לאמץ - לחזק. רפים וכושלים - חלשים, מנותקים מהמציאות המוחשית. אחוזים - קשורים, פועלים. מפכים - נובעים. וחיים פאלה - טהורים ורחוקים מחטא. אור מקור חיי כל החיים - התורה. יפעת - יפי הופעה [הערת הרב צבי יהודה קוק].

ביאורים

בפסקה זו, מתמודד הרב קוק עם שאלת ה'ויתור' בתהליך התשובה. אפשר היה לטעון שהתשובה העוסקת רבות בהכרת החטא ובחזרה עליו, מקבילה ל'טקסט' דומה המצוי והרווח אצל הנוצרים, שבו האדם בא אל הכומר ומתוודה על חטאיו, ובכך, כביכול, מנקה את עצמו. דבר זה מביא אותנו לשאלה גדולה, מהו אפוא חידושה של התשובה, ובמה היא שונה מתפיסת עולמה של הנצרות?

הנצרות, בדומה לדתות אחרות, פיתחה תיאוריות המזדהות עם חולשתו של האדם, מנציחות אותה, ונותנות לו אפשרויות ללכת אחריה. חז"ל מספרים שכאשר רצה ירבעם לשכנע את ישראל לעבוד עבודה זרה, אמר להם שהעבודה זרה 'ותרנית': היא אינה דורשת לסיים את הקרבת הקרבנות ואכילתם מהר, ואינה אוסרת להקריב חמץ על גבי המזבח (ירושלמי עבודה זרה א א).

את התפיסה הנוצרית קל מאוד 'לשווק' לרבים, היא מדברת על רחמי האדם, על הזדהות איתו, על הבנת חולשותיו, ומטפקת דרכים קלות לניקוי המצפון על חטאים שעבר, ובכך נראית נוצצת ומפתה. אלא שבמציאות, הדת היפה והנוצצת הזו הייתה אחראית למעשי הרג ושחיתות רבים, המעידים על התוכן הפנימי של מאמיניה.

כנגד זה באה התורה וקובעת שהתשובה הכוללת בנוסף להכרת החטא וחרטה עליו, גם 'עזיבת החטא' ו'קבלה לעתיד', היא "חידוש החיים". התורה נותנת תמיד אמון באדם, בעצמיות הטובה והחיובית שלו, וממילא קוראת לו לא להיכנע לחולשותיו, אלא להתרומם מהן - 'לחיות מחדש', ולגשת אל הטוב שבו ולהעצים אותו, וכך להיות אדם חדש ומרומם. (בניגוד לנצרות שאינה מאמינה בטוב שבאדם אלא טוענת שמכיוון שהאדם רע ומושחת מיסודו אין מנוס מלוותר לו על פעמים שעשה ואולי גם ימשיך לעשות). במצב כזה, 'ניחומים' אלה, המביטים אל חולשות האדם, יכולים לשמש אותו לטובה לחיזוק התשובה, לדוגמה - על ידם יוכל האדם להתחזק ולהתעודד, לזכור שנפילתו אינן מכוח היותו שפל כשלעצמו, אלא בשל כניעה לחולשות הקיימות בו, ושעליהן הוא יכול להתגבר, וממילא אל לו להיכנע אליהן או להתייאש חלילה.

הרחבות

• הצביעות של המינות

תמיד פושטת טלפיה ואומרת: ראו שאני טהורה. מלכות אדום נמשלה לחזיר. כידוע, החזיר הוא הבהמה היחידה שיש לה סימן טהרה מבחוץ - מפריסה פרסה, וסימן טומאה מבפנים - אינה מעלה גרה. מציאות זו רומזת לצביעות, לרצון להיראות טוב כלפי חוץ, כאשר מבפנים הכל רקוב. המדרש ממחיש את צביעותה של מלכות אדום באמצעות סיפור: מושל אחד של מלכות אדום הוציא להורג נגבים, מנאפים ומכשפים. לחש המושל לממונים על ההריגה, שאת שלוש העבירות הללו ביצע הוא בעצמו בלילה אחד (על פי ויקרא רבה יג, ה).

• "חסד לאומים חטאת"

"חסד לאומים" פזה הוא מקור נפתח לכל אכזריות ונבלה. "תניא אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו בני מהו שאמרו הכתוב 'צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת' [משלי יד, לד]? נענה ר' אליעזר ואמר: "צדקה תרומם גוי" אלו ישראל דכתיב "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" [שמואל ב ז, כג], "וחסד לאומים חטאת" כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין חטא הוא להן שאינם עושין אלא להתגדל בו... [בבא בתרא י, א]. הגמרא עוסקת בחסד שנעשה שלא למטרת חסד, אלא אך ורק למטרות הנאה ורווח מפוקפקים של העושה. לכן יש בזה "חסד לאומים חטאת". הרב קוק מוסיף, שהוותרנות, שנראית כחסד, יכולה להיות פתח לחטאים גדולים, וגם זה כלול במשמעות "חסד לאומים חטאת". במקרה זה לא רק מטרות החסד הן גרועות, אלא גם החסד בעצמו מזויף - הוויתור אמנם מקל על החוטא, אך גורם לו שלא יחשוש להוסיף ולהתדרדר. אם כן, אין כאן חסד אלא גרימת נזק.

שאלות לדיון

- א. הקב"ה אינו וותרן אך הוא ודאי סלחן. מהו ההבדל בין וותרן לסלחן?
- ב. מדוע קובע הרב קוק שהמינות (הנצרות) גוררת אחריה רצח וזימה? האם יש קשר בין גישת הנצרות לאלוה שהוא וותרן, לכך שהמינות גוררת רצח וזימה?

י. התשובה היא חידוש החיים. אי אפשר לתשובה שלא תשנה את ערך החיים פלם, פשה החיים נמשכים, וממילא הרי היא משנה את ערכם לטובה אפלו פשה נעשית ביום האחרון, "וזכר את בוראך בימי בחורתך, עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר: אין לי בהם חפץ, עד אשר לא תחשף השמש והאור, והיחר והכוכבים".

יתר התנחומים הם תכליו לחזק התשובה והסברת ערכה. אבל השקוע בתוך התנחומים עד כדי רשול של הסדרת ערכי חיים מקדשים, עד כדי טמיעה בין מציולת החטא, ואמר נצלתי - זאת היא דרך המנות של עבודה זרה הותרנית. האומרת: "הביאו לבקר זבחיכם, לשלשת ימים מעשרתיכם וקטר מחמץ תודה", המתודה, העוזבת את האמת והמשפט והולכת אחרי לבבה, זו מינות, הגוררת אחריה כל רצח וכל זמה, למרות שהיא תמיד פושטת טלפיה ואומרת: ראו שאני טהורה, והיא מלאה תנחומין של הבל, שאי אפשר להם לעמוד בעולם של שקר שאין לו רגלים, "כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חפה, ואחריתה מרה כלענה, חדה כחרב פיות".

הפרות של הדעות והמדות של אותם המתחנכים בתרבותה, הם מעידין על עצמיות פנימיתה, ואין כל כחה כי אם בניצוצי הקדשה הגנובים שלה מתוך אוצר ישאל החי, שהיא פולטתם קמעה קמעה, עד אשר תער נפשה לגמרי, "חיל בלע ויקאנו, מבטנו ירשנו אל". ואז ישמש הניצוץ הקדוש, שנבלע כל כך בגוים ככלי אין חפץ, להתעורר להעיר לב עמים רבים, להפך להם שפה ברורה לקרא בשים ד' אלהי ישראל, ברוח ד', רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ד', לא רוח זר, רוח טפשות וחלשה, רוח סכלות והפקרות מוסרית, התומה אשיותיו השקריות על יסוד היתור, שהוא בוז וקלסה לכל מנהיג ושופט צדק, שרק "חסד לאומים" פזה הוא מקור נפתח לכל אכזריות ונבלה, "בא אלהינו ואל יחרש, אש לפניו תאכל וסביבו נשערה מאד. יקרא אל השמים מעל, ואל הארץ לדון עמו. אספו לי חסדי פתי פתי בריתי עלי זבח". "כי אלהי משפט ד', אשרי כל חוכי לו", "ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים. הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאומים. הן גוי לא תדע תקרא, וגוי לא ידעוה אלהי ירצו, למען ד' אלהיך ולקדוש ישראל פי פארה".

פליטת הניצוץ

ערך החיים - חיי השב מקבלים משמעות חדשה. יתר התנחומים - התנחומים והעידוד המרובה: "עד אשר לא יבאו", "עד אשר לא תחשך", וגם תשובה בזקנתו טובה היא. הסברת ערכה - הבנת מעלתה. רשול - הממתין לשוב רק לעת זקנתו. הביאו לבקר זבחיכם וכו' - באיחור, בניגוד לציווי התורה [עיי' ירושלמי עבודה זרה א, א]. המתודה - אופן הטיפול, ההתנהגות (יערת הרב צבי יהודה קוק). של שקר - תנחומים של שקר. תער נפשה - תפלוט ותרוקן. אשיותיו - יסודותיו.

ביאורים

הגאולה המתוארת בספרי הנביאים, נראית לעיני הקורא אידאלית מאוד - חיים רוחניים וגשמיים מפותחים, דביקות וקשר בין ישראל לאביהם שבשמים ועוד. והנה, עם ישראל חזר לארצו, וגילה שהעניינים אינם פשוטים כלל וכלל - לא כל עם ישראל עסוק בקריאה בשם ה', מעשים הקשורים בתחיית האומה, נעשים דווקא בידי אנשים פחותי ערך, שחלקם לא מכוונים את מעשיהם ה'אידאליסטיים' לשם שמיים, או שחיים בקטנות וברדידות. דבר זה יוצר בלבול. האם ייתכן שמהלכים כה גדולים וחשובים יתגלו דווקא בידי אנשים אלה? וכיצד בסופו של דבר יתחבר כל זה לגאולתם השלמה של ישראל?

הרב קוק מסביר, שמצד אחד, כדי לממש את האידאל הגדול - שהעולם הרוחני יתבסס בעולם החומרי - הכוחות הרוחניים צריכים לרדת, (על מנת שניתן יהיה לקדם ולחזק את אותם אידאלים בפועל בעולם הזה). ירידה זו גוררת אחריה מצב שבו דווקא אנשים ירודים ופחותים מגלים אידאלים רוחניים, ועוסקים בהם. אולם מצד שני מסביר הרב קוק, אנשים אלה הם בעלי יכולת גשמית גדולה וחזקה, ופעמים רבות דווקא אצלם מצוי המרץ והכוח החזק לקדם את האידאלים שבעולם החומר.

ומה יהיה בסופו של דבר? עם התקדמות תהליך הגאולה, נמצאים בעם ישראל אנשים גדולים וטהורים שעוסקים באידאלים אלה בטהרם. ואז זוכים לפתע אידאלים אלה להיגאל, להתרומם, להשפיע, ולרומם את כל העוסקים בהם. ואפילו אלה שרחוקים מדרך ה', מתרוממים דרכם בקלות רבה יותר מהתרוממות רגילה של אדם פרטי שמתעורר בו כוח הטוב.

כשזוכים ישראל לרוממות רוחנית, גם האחדות שביניהם מתגברת. כדי שאחדות תתקיים, יש צורך בגורם ש'יפרנס' אותה. כאשר עם ישראל נמצא במצב של רדידות רוחנית, הכוח היחיד המאחד הוא הגזע המשותף ועוד עניינים חיצוניים (מגורים משותפים, צורך לשרוד יחד בחיים ועוד). אולם אין די בדברים אלו כדי לאחד פרודים רבים הקיימים בחיי האדם, ולכן, האדם העושה תשובה ומתרומם, צריך לכוון שבתשובתו הוא מפרנס ומחזק את האחדות הזו, ומייצר דבר מהותי שבכוחו לאחד את עם ישראל. ואז, יכולים עם ישראל יחד לקדם ולרומם את העולם כולו, ולהשתמש בכוחות הגדולים הטמונים בהם, לגלות בעולם את תפקידם הגדול, ולרומם את העולם כולו אל המטרה שיעד לו בורא עולם.

הרחבות

• תורה ותשובה בשביל האומה

צריך לעורר לתשובה גם בשביל קיום האמה. בדומה לכך, הרב קוק מדריך ללמוד תורה גם בשביל האומה, ומגדיר זאת כתורה לשמה: "אחד מהדרכים של עסק התורה לשמה הוא להעשיר את כנסת ישראל בכוחות רוחניים גדולים..." [אורות התורה ב, ד].

• השמעת יחידי הסגולה על ההמון

עד בא התור, שמתעוררים עדיני לב חמושים בכח צדקת ה'. בספר אורות, הרב קוק כותב שעם ישראל זקוק ל"חסידיים גדולים המיוחדים בגדלות הדעה" והם ישפיעו מכוחם הרוחני על כל העם באופן סגולי על ידי קשר הנשמות זו לזו. "הרוחניות החיובית כבר היא מתפלשת באומה מאליה, על פי סגולתה הפנימית, על ידי הארת אלה היחידים, שהם שלוחי ציבור, ונושאים הם בלבבם את אוצר הרוחניות המחיה של כל העם" [אורות התחיה ד].

• גורלה של הציונות החילונית

אור ה' המעלה בערפלים, הגנוז בנקדת ציון ה'יסודית, יופיע. הציונות היא דוגמה לתהליך המתואר בפסקה שלנו. הרעיון היסודי של הציונות הוא שיבת ישראל לארצו. רעיון זה הינו התגשמות חזון הנביאים והדרך לגאולת ישראל ותיקון העולם במלכות שדי. כאשר רעיון הציונות התפשט בהמון, הוא נתפס גם בצורות נמוכות ואפילו שליליות, של קישור הציונות עם חילוניות ופריקת עול תורה. הרעיון הקדוש היסודי של הציונות יתברר ויתגלה יותר, ואז, הקשורים לרעיון הציונות יחזרו בתשובה בהירה וקלה אל התורה והמצוות.

שאלות לדין

- א. האם התשובה שמטרתה היא לקיים את האומה, נחשבת כתשובה 'לשמה'?
- ב. אילו 'מחשבות גדולות' בנושא התשובה, מתגלות היום בצורה גסה וחומרית?

יא. צריך לעורר לתשובה גם בשביל קיום האמה. הא כיצד? אנהנו צריכים להיות אגודים קיום האומה ביחד לדורות, האגד הרוחני שלנו צריך הוא פרנסה, פרנסתו היא ארץ החיים ומהלכי הדעות. פשפוזיקים אותם הדרכים והמשפחות הרי התמות האחדותית קיימת, והיא מוסיפה כח לאחדות הגזע ויתר מיני סימני האחדות, אף על פי שהם מצד עצמם דברים עוברים ומשתנים; אבל בחלשות הרוחניות, הפרוד הרוחני מתגבר, והאחדות הפוקרית של הגזע והעניינים החיצוניים לא יעצרו כח לאגד את הפרודים הרבים, שהחיים בתנאייהם החיצוניים והפנימיים מפרידים.

יב. יש שמחשבה יורדת מפרומי גדלתה וממקור טהרתה, מפני שאחרי אשר נתגשמה במעשה ובחיים טפלו בה אנשים שאינם הגונים והחשיכו את יפעתה. הירידה הזאת אינה ירידת עולם, כי אי אפשר שהטוב הרוחני המחשבי יהפך לרע, כי אם ירידת שעה, והיא גם כן לצרף עליה.

אותם האנשים, שהם קטנים באיכות, יש להם גדל פמותי, וגם מדה זו אף-על-פי שהיא נחשבת כלא לגבי האיכות, מכל מקום פשהיא מצטרפת עם האיכות היא מעטרתה, ו"ברב-עם הדרת מלה". ולא דוקא הפמות המספרית כי אם גם הפמות הפחנית, המרץ וההפץ לרדף ולהשיג, לכונן את המבקש על ידי דרכים מעשיות והתגלות הפח. כל זה מתגלה יותר אצל אנשים בעלי חמר חזק וגם וחסרי רוח אצילי, המתיש על-פי רב את הפח ביושיו להחמר. פאשר המחשבה צריכה לקנות לה בסיס חמרי, דרפה לרדת ממעלתה. בפרק פזה הנה היא משלכת לארץ ופריצים באים בה ומחללים את קדשתה. אבל עם זה מתרבים אכלוסייה, והתגלות האמץ החמרי הולכת ונוספת.

הדברים הולכים כף עד בא התור, שמתעוררים עדיני לב חמושים בכח צדקת ד', והם עולים עד ראש הפסגה של מקור טהרת המחשבה, ומתעמקים בתוכיתה, מכניסים בה את הטהר שפנשמתם, את פגותיהם העדינות ומחשבותיהם הזכות. ומתוף כף, זו המחשבה הפלילית בעצמה, שפפני מכאוביה הרוחניים, מדקירת הקוצים הסובבים אותה, היא מטלת עיפה בחלשת כח, בתרדמת מות, וכמעט באין רוח חיים, מתעוררת היא ומתחלת להשפיע על כל הנגשים אליה טל חיים בהוד גבורה מפנימיותה, ואז מתעלים בעליה. כל הדברים בה. וגם אותם אשר דבקו בה בימי ענייה הרוחני, אשר על ידי דודן ושובבות רשע סרו מהדרך הראשית הסלולה למגמתה של המחשבה, הנם גם הם מתעלים עמה, שבים על ידה בתשובה בהירה ועליונה במעוף נשר בקלות נפלאה, שאין דומה לה בכל גלוי של חזון תשובה הבאה מצד התעוררות הכח הטוב של איוז נפש פרטית. המתחה הזה בא יבוא ולא אחר. אור ד' המעלה בערפלים, הגנוז בנקדת ציון ה'יסודית, יופיע, יעלה מעמק הבכא את מקדש מלה עיר מלוכה וכל אגפיה, ועמה יעלו כל המחזיקים בכנף מעילה, הקרובים והרחוקים, לתחית אמת וישועת עולמיים.

פרנסה - מזון רוחני המסייע לשמר את האחדות שבאומה. ארץ החיים ומהלכי הדעות - שעל-פי דרכה של תורה. התימות - שייכות ההתאמה הפנימית [הערת הרב צבי יהודה קוק] בין חלקי האומה ופרטיה. והאחדות המקרית - אחדות שאינה רוחנית ופנימית. שהם קטנים באיכות. יש להם גדל פמותי - אמנם אינם אנשי מעלה, אבל הם רבים. הפמות הפחנית - גדול היכולת והכוח. המתיש על פי רב את הכח ביושיו להחמר - נחלש כוחם של בעלי הרוח האצילי, כאשר הם רוצים ליישם את המחשבה ולהוציאה לפועל. ופריצים - אנשים שאינם הגונים. מתעלים בעליה - מתעלה תפיסתם והם רואים את אותה מחשבה בצורה יותר מרוממת ואידיאליסטית. המעלה - המוסתר. נקדת ציון ה'יסודית - מהותה הפנימית של הוויית המלכות הישראלית [הערת הרב צבי יהודה קוק].

עליית המחשבה

ביאורים

פרק זה והפרק שלאחריו בעיקר מתאפיינים בהדרכות התשובה המעשיות שקיימות בהם. למשל מבאר הרב קוק כיצד ניתן לשוב בתשובה באמצעות חיבור לצד הלאומי של ישראל או באמצעות לימוד הלכות שבין אדם לחברו. בנוסף לכך, מתמודד הרב קוק עם העיכובים שיש בתהליך התשובה - הפער בין הרצון ליכולת ועוד.

הפסקה הפותחת את הפרק מבארת שכדי להידבק באומה יש להרגיש קשר ושייכות לעם ישראל, וחייבים לתקן את המעשים ואת המידות. הסיבה לכך היא שמהותו של עם ישראל הוא להביא לעולם את רצון ה' - את החסד, את המשפט, את הצדק ואת חיי המוסר. לכן, מי שחיוו האישיים רחוקים מכל אלה - לא יוכל להרגיש שייכות לעם ישראל. וכדי שיוכל לשוב להתקשר לאומה יהיה עליו לשוב בתשובה על כל פגמי המעשים והמידות.

פסקה ב' ממשיכה את הרעיון הזה. בפסקה זו מבואר שהטוב האלוהי יוכל להיות מורגש בחיי האדם רק כאשר יסיר מקרבו את כל הפגמים המוסריים. מעל קומה אנושית בסיסית זו, חובה על כל מי ששייך לעם ישראל, לנקות מתוכו את המקומות שבהם החסיר מקיום דברי התורה שבכתב והתורה שבעל פה. אנו מתבוננים על העולם על פי הכלים שקיימים בידינו. כאשר כלים אלה פגומים ומקולקלים אנו מקבלים תמונה שגויה של המציאות; כאשר אדם מתרחק מן הטוב שבמעשיו ושכח את שבתיו, יהיה לו קשה לזהות את הטוב האלוהי שבעולם.

הרחבות

• המידות הרעות פוגמות בדבקות האדם בה'

זכרון המדות פלן. הרמב"ם כותב שהחסרונות שבאדם יוצרים 'מחיצות' בין הנביא לקב"ה, ומורידות את רמת נבואתו. בין החסרונות מונה הרמב"ם את פגם המידות: "ומהן פחיתויות מידות, כרוב התאוה, והגאווה, והכעס, והקנאה, והעזות, ואהבת הממון ומה שדומה להן, והן רבות מאוד... ואלו הפחיתויות בכללן הן המחיצות המבדילות בין האדם ובין ה' יתעלה" [שמונה פרקים לרמב"ם פרק ז].

• התורה - התגלות ה' בעולם

התורה שבכתב ושבעל-פה, שפלה היא נשמת ד' בקשר ישׂראל. הגמרא אומרת "אנכי - נוטריקון: אנא (אני = הקב"ה) נפשי כתיבת (כתבתי) יהבית (נתתי)" [שבת קה]. הפירוש הפשוט של רש"י הוא שהקב"ה כתב ונתן את התורה בעצמו. אולם בהערות לפירוש תורה תמימה מובא פירוש אחר: "גם יש לפרש הכוונה על דרך לשון בני אדם שאומרים שמכירים תכונת איש פלוני או מידת וערך חכמתו מתוך כתביו וספריו, ואמר בזה, דמהות הקדוש ברוך הוא כביכול דהיינו רצונו וכבודו וגדולתו ועונותנותו נראים וניכרים מתורתו... תכונת נפשי... נתתי לדעת ולהכיר מתוך כתבי, דהיינו מתורת" [תורה תמימה הערות שמות פרק כ הערה ג]. על כן, הקשר שלנו עם הקב"ה מתקיים בעולם הזה באמצעות התורה.

וכן כותב זוהר שהתורה היא החיבור של עם ישראל עם הקב"ה: "אשריכם ישראל שהקב"ה בחר בהם מכל שאר העמים... ונתן להם חלק, להתאחז בשם הקדוש. ובמה אחוזים בהשם הקדוש? הוא משום שזכו בתורה, שכל מי שזכה בתורה - זכה בקב"ה" [זוהר, אחרי מות פו - על פי פירוש הסולם].

שאלות לדין

- א. כיצד ניתן לראות בעיניים שרמת הלאומיות של יהודי היא בהתאמה לנקיות שלו מחטאים?
- ב. האם גם יהודי שייך לקומה הראשונה ה'כלל אנושית' של 'תכונת המוסר'? האם אצלו זה יתבטא בצורה מיוחדת?

לע"נ יונתן בן סולטנה דהן ז"ל

פּרָק יג
אַרְחוֹת תְּשׁוּבָה רוֹחֲנִיּוֹת וּמַעֲשִׂיּוֹת

הטהרות הנשמה מאפשרת דבקות בלאומיות

א. אי אֶפְשָׁר לְהִדְבֵּק בְּאַמַּת בְּיִסוּד הַלְאָמִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל? כי אם מי שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִטְהָרָה כְּבָר, עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה מִחֲטָאוֹת הָאָדָם הַמְּגֻנּוֹת וּמִדוֹתָיו הַפְּחוּתוֹת, אוּ מִי שֶׁנִּפְשׁוֹ לְכַתְּחִלָּה הִיא נֶפֶשׁ טְהוֹרָה. כִּי הַיִּסוּד הָאָמִתִּי שֶׁל תְּכוּנַת הָאָמָה הַיִּשְׂרָאֵלִית הוּא שְׂאִיפַת הַצְּדָקָה הָעֲלִיּוֹנָה, צְדָקַת ד' בְּעוֹלָם, וְכֹל מִי שֶׁנִּזְדַּהֵם בְּאִיזָה חֲטָא, לִפִּי אוֹתָהּ הַמִּדָּה שֶׁל זֵהָמָתוֹ אִין חֲפֵץ הַצְּדָקָה וְהַטּוֹב מֵאִיר בְּקֶרְבּוֹ כְּרָאוּי, וְעַל כֵּן לֹא יִקָּשֶׁר בְּאַמַּת עִם הַתְּכוּנָה הַלְאָמִית עַד אֲשֶׁר יִטְהַר.

מניעת הטוב מהנפש הפרטית

ב. כִּדִּי לְהִסִּיר כָּל מִסָּה מִבְּדִיל בֵּין הַטּוֹב הָאֱלֹהִי הַכִּלְלִי וּבֵין הַנֶּפֶשׁ הַפְּרִטִית הַצְּמֵאָה לוֹ, צְרִיף לְהַבְדִּיל מִכָּל פָּגָם מוֹסְרִי, בְּכָל הַמְּשָׁג הַרְחֵב שֶׁלּוֹ בְּמוֹבֵן הַכִּלְלִי, שֶׁפּוֹלֵל זְכוּף הַמִּדּוֹת כְּלָן וְטְהָרַת הַמַּעֲשִׂים הַשְּׂכֵלִית, שֶׁכָּל אֵלֶּה הֵם הַתְּפִשְׁטוֹת הָאוֹר הָאֱלֹהִי בְּעוֹלָם בְּתַכּוּנָה כְּלָלִית מְקַפֶּת אֶת הָאָנוּשִׁיּוֹת וְכֹל הַהוּיָה, בְּכָל מָה שֶׁיִּשֵּׁג מִקוֹם לְתַכּוּנַת מוֹסֵר לְחוּל שָׁם. וּכְדִי לְהִסִּיר גַּם כֵּן אֶת הַמְּוִינֵי הַמַּעֲפָבֵת מֵהַשְּׁלֵמַת הַלְבוּשׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי, הַפּוֹלְבֵּשׁ אֶת הַטּוֹב הָאֱלֹהִי הַמְּפִשֵּׁט עַל פִּי סִגְנוֹנוֹ הַמְּיַחֵד, צְרִיף לְהִסִּיר כָּל מְוִינֵי מַעֲשִׂית מִכָּל הַנוֹגַע לְנֶפֶשׁ הַיִּשְׂרָאֵלִית. וְזֹאת הִיא הַתְּכוּנָה הַמְּצַרְכֶּת לְתְּשׁוּבָה גְּמוּנָה מִכָּל פְּרִטִי פְּרִטִים שֶׁל כָּל חֲטָא וְעוֹן עַל פִּי הַתּוֹרָה שֶׁבְּכֶתֶב וְשֶׁבְּעַל-פֶּה, שֶׁכֵּלָה הִיא נִשְׁמַת ד' בְּקָשֶׁר יִשְׂרָאֵלִי.

בְּיִסוּד הַלְאָמִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל - בתכונות של האומה הישראלית. **וּמִדּוֹתָיו הַפְּחוּתוֹת** - מידות מקולקלות. **שְׂאִיפַת הַצְּדָקָה הָעֲלִיּוֹנָה** - ההטבה בצורתה העליונה ביותר. **וְטְהָרַת הַמַּעֲשִׂים הַשְּׂכֵלִית** - טהרת הכוונה במעשים. **כָּל אֵלֶּה הֵם וכו'** - המידות והמעשים הם הופעה של האור האלוהי, הטוב האלוהי הכללי מופיע ומתגלה בעולם דרך כל אדם לפי טהרת מידותיו ומעשיו. **הַלְבוּשׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי וכו'** - עיין לעיל [יב ח] בישראל יש הופעה מיוחדת ועליונה יותר של הטוב האלוהי ולשם כך נצרך קיום כל פרטי המצוות. **נִשְׁמַת ד' בְּקָשֶׁר יִשְׂרָאֵל** - התורה כולה היא הופעה של הטוב האלוהי בצורה המיוחדת המותאמת לנפש הישראלית.